

А.ӘБДИЕВТИҢ «ЖИН-ЖЫПЫ РЛАР УЯСЫ» РОМАНЫНДА ШЕБЕРЛИК МӘСЕЛЕСИ

Мадиярова Құндыз Онгарбай қызы

А.Әбдиевтиң "Жин-жыпырлар уясы" романында шеберлик мәселеси НДПИ Әжинияз атындағы НМПИ Қарақалпақ тили кафедрасы ассистент оқытушысы. +99893 366 14 94

<https://www.doi.org/10.37547/ejar-v03-i02-p3-116>

ARTICLE INFO

Received: 11th February 2023

Accepted: 20th February 2023

Online: 21th February 2023

KEY WORDS

Роман, сюжет, композициялық құрылысы, сюжетлик өзгешелиги, уақыяларды ядқа түсириу, елеслетиу, диалог, монолог, галлюцинациялар

ABSTRACT

Мақалада А.Әбдиевтың «Жин жыпырлар уясы» романының композициялық құрылысы, сюжетлик өзгешелиги, конфликтіндеги қақарманлар характерин жасауындағы өзгешеликлер, уақыяларды ядқа түсириу, елеслетиу, диалог, монолог, галлюцинациялар тийкарында беруі сыяқлы сүүретлеу усылларынан пайдаланыу шеберлиги сөз етиледі.

Өткен әсирди, яғный еки мыңыншы жыллықты үлек табыслар менен жуўмақлаған қарақалпақ романшылығы ХХІ әсирде өзиниң идеалық-көркемлик дәрежеси, жанрлық, формалық белгилери әдеуір толысқан, шеберлик тәжрийбеси хәр тәреплеме жетилскен ҳалындағы нық қәдеми менен мәрдана кирип келди. Бул дәуірдеги романшылықтың тематикалық мазмун шеңбери көк жийеклери бир қанша кеңейип, жанрлық, формалық өзгешеликлери бойынша да әлұан түрли бағыттағы К.Рахмановтың «Биринши муҳаббат», «Сақал», К.Мәтмуратовтың «Тербенбес», Ә.Пахратдиновтың «Шейитлер тәғдири», А.Султановтың «Дөхмет», А.Әбдиевтиң «Жин-жыпырлар уясы» сыяқлы бир қанша романлары пайда бола баслады.

Мине, усы ХХІ әсирдиң дәслепки он жыллығындағы қарақалпақ романшылығында жас жазыушы Алланазар Әбдиевтиң «Жин-жыпырлар уясы» романы елеули қубылыс болып көзге тасланады. Романда советлик дәуірдеги адам еркинликлериниң аяқ асты етилиулері, жәмийеттеги бузықшылықлар, қәте-кемшиликлер, адамгершиликке жат қылұалар, әдилсизликлер исенимли сүүретлениуин тауып, өткир әшкараланады. Жәмийеттиң, басшылардың хәдден тыс бузылып кеткенлиги себепли ҳақ жасаудың ҳеш мүмкин болмай қалғанлығын қақарманлар образы арқалы исенимли ашып береді. Мәселен, ҳақ жасауды күсеп, соның ушын гүрес жүргизген Сайымбет ақырында жинли болып кетеді, Қайып соңында уры, гәззапқа айланады, Аяп Турдиевич болса қолды бир силтеп, басқа адамлар сыяқлы паракорлық жол тутады х.т.б. Булардың усындай халға түсиу себеплерин автор исенимли түрде шебер сүүретлеген. Турмыс ҳақыйқатлығы дәл бурмаламай берилген. Мысалы, Сайымбет-хақыйқатшыл адам. Ол өзи ислейтуғын мектебиндеги билим беруідеги қәте-кемшиликлерге бәрқулла қарсы шығады.

Оқушыларға айырықша билим бериў, оларды нағыз инсан етип тәрбиялаў, оларға муғаллимлердиң өзлери үлги болыўының тәрәпдары болады. Бул мектеп директоры Мырзамурат Фазыловқа жақпайды. Ең ақырында булар арасында гүресте жәмийеттен, басшылардан күш алып турған, пулы көп Мырзамураттың үстин келиўи-Сайымбетке нервти бузатуғын дәри салып жинли етип жиберийи менен тынады. Әлбетте, буған қарап Сайымбетти жеңилди, деп жуўмақ шығарыў да қәте болар еди. Себеби, жинли болса да Сайымбеттиң негизиндеги ҳақыйқатлық ушқынлары оның кеўлиниң тазалығын биротала жоқ ете алмайды, Фазыловтың қолжапқышына айналмайды. Жинли болса да, жан дүньясы таза, пәк, адамгершилик жағынан оннан үстин турды. Мысалы, көшеде отырып қайыршылық еткенде де удайы айтатуғыны ағла тилеклер, ақыл-нәсиятлар. Мырзамуратқа, Ақсүңгилге усаған адамлар пул берсе де алмай, қайта оларды таяқлап қуўып салады.

Сайымбет образын жасаў арқалы автор Мырзамураттың хәм басқа да жәмийеттеги айырым адамлардың адамгершилиги жинли Сайымбеттен де төменлеп кеткенлигин көрсетип бермекши болады. Жәмийет қанша жаўыз, әдилсиз болса да, Сайымбет сыяқлы ҳақыйқатлық тәрәпдарлары болған Қайыпты да, Аяп Турдиевичти де биротала сындырып таслай алмады. Қайып мәжбүрий уры, гәззаплық жолға түссе де, кеўил пәклиги сөнбей, урлағанда да тек парахор, халықты зар жылатып дүнья топлағанларды тонайды: Аяп Турдиевич те сонша ўақыттан берли нәпәклик жолға түсип, пара бермеген, көплеген адамларды нахақтан сотлатып жүрген тергеўши болса да, Қайып пенен сөйлескенинен ондағы адамгершиликтиң биротала сөнип қалмағанын көремиз.

Улыўма, романның композициялық қурылысы менен сюжет, конфликтиндеги қахарманлар характерин жасаўындағы өзгешеликлер, ўақыяларды ядқа түсирий, елеслетиў, диалог, монолог, галлюцинациялар тийкарында бериў сыяқлы сўўретлеў усылларынан пайдаланыў шеберлиги жазыўшының қәлеминиң ысылып, әдебий тәжирийбелер топлап атырғанлығынан дерек берип турады.

Роман сюжети еки бағдарда параллель алып барылады. Жәмийет былғасығын ашып бериўде қахарманның (Қайып) жазған гүрриңи де берилген. Негизинде автор романда өзиниң гүрриң етиў усылын Әзиз Несинниң шығармаларындағы, Д.Свифттиң «Лемюэль Гулливердиң саяхатлары» романындағы сўўретлеў усыллары менен шебер байланыстыра билген.

Бундай жағдай, яғный, шығарманың ишине өзиникин, яки басқа биреўдиң шығармасын билегөре киргизип сўўретлеў әдебиятта бар усыл. Мәселен, Шынғыс Айтматов дәретиўшилигинде гезлеседи.

Роман, айырым илимпазлардың көрсетиўинше, 1980-1990-жыллары жазылған Т.Қайыпбергеновтың «Көздиң қарашығы», Ш.Сейтовтың «Жаман шығанақтағы Ақтуба», К.Мәмбетовтың «Хуждан», О.Әбдирахмановтың «Босаға», К.Алламбергеновтың «Дәрья тартылған жыллар» романлары менен идеялық жақтан үнлеседи.[Нуржанов: 37-б.].

References:

1. Allambergenov K. Karakalpak literature of the independence period.-Nukus: NSPI, 2005.

2. Abdiev A. The nest of demons. Novel. - Nukus: «Karakalpakstan», 2004.
3. Nurjanov P. Karakalpak prose of the independence period. - Nukus: «Knowledge», 2003.